

Κτίστηκε το 1285-89 από το Νικηφόρο Α΄ Κομνηνό Δούκα και τη γυναίκα του Άννα Παλαιολογίνα Κατακουζηνή. Από την μεγάλη σταυροπηγιακή μονή σώζονται σήμερα ο ναός, η Τράπεζα και 16 κελιά. Ο ναός εντυπωσιάζει με τις εξωτερικές και εσωτερικές αρχιτεκτονικές καινοτομίες του, ενώ μοναδικός στην εκκλησιαστική αρχιτεκτονική είναι ο τρόπος στήριξης του κεντρικού τρούλου .

Είναι η "αρχόντισσα" της σημερινής Άρτας, το αγκλίσμα της άλλοτε ένδοξης πρωτεύουσας του Δεσποτάτου της Ηπείρου, και το καύχημα των Κομνηνοδουκάδων Δεσποτών της. Δεσπάζει στην πυκνοκατοικημένη δυτική πλαγιά του λόφου Περάνθη, υποδηλώνοντας με την επιβλητική της παρουσία το μεγαλείο της Βυζαντινής Άρτας. Η πρωτοτυπία του σχεδίου της, οι αρχιτεκτονικές της καινοτομίες και η πλούσια κεραμοπλαστική της διακόσμηση την καθιστούν μοναδικό δείγμα βυζαντινής ναοδομίας σ' όλο τον ορθόδοξο χριστιανικό κόσμο. Κτίστηκε σε δυο φάσεις: Αρχικά κατασκευάστηκε ή άρχισε να κατασκευάζεται απ' το Δεσπότη Μιχαήλ Β΄ και τη σύζυγό του Θεοδώρα, στην ίδια ακριβώς θέση, μικρότερος ναός αγνώστου σχήματος που εξακριβωμένα όμως η βάση του είχε τις διαστάσεις του σημερινού κυρίως ναού - χωρίς δηλαδή το νάρθηκα και τα παρεκκλήσια. Αν ολοκληρώθηκε η κατασκευή αυτού του ναού και ποια τύχη είχε, μας είναι παντελώς άγνωστο. Το βέβαιο είναι πως ο γιος και διάδοχος του Μιχαήλ Β΄ Νικηφόρος Α΄ Κομνηνός Δούκας και η σύζυγός του Άννα Παλαιολογίνα Καντακουζηνή, θέλοντας προφανώς να φτιάξουν μητροπολιτικό ναό αντάξιο μιας πρωτεύουσας, άλλαξαν τα σχέδια και ίδρυσαν τα έτη 1285 - 89 (κατά το Nicol το 1294 - 96) το σημερινό εντυπωσιακό μνημείο, όπως συνάγεται από σχετική κτητορική επιγραφή. Απ' το αρχικό κτίσμα διατηρήθηκαν μεγάλα τμήματα της τοιχοδομής του και χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή του σημερινού ναού. Εύκολα μπορεί κανείς να το διακρίνει αυτό στη συρραφή των τοίχων της ανατολικής πλευράς καθώς και στο εσωτερικό, στους πλαϊνούς τοίχους του κυρίως ναού απ' την πλευρά των παρεκκλησίων, όπου υπάρχει κεραμοπλαστική διακόσμηση, απόδειξη ότι αποτελούσαν την εξωτερική όψη του αρχικού κτίσματος.

Απ' την παλιά μεγάλη σταυροπηγιακή μονή σώζονται σήμερα, ο ναός του Ευαγγελισμού της

Θεοτόκου, η επιμελημένης τοιχοδομής Τράπεζα της μονής στη Ν.Α γωνία του περιβόλου καθώς και 16 κελιά κτισμένα ακανόνιστα και με λίθους από κτίρια της αρχαίας Αμβρακίας. Κελιά και Τράπεζα κατασκευάστηκαν συγχρόνως με το ναό ή λίγο μεταγενέστερα, σώθηκαν δε μισοερειπωμένα και αναστηλώθηκαν απ' τον Αναστάσιο Ορλάνδο, τον πρώτο συστηματικό μελετητή των Βυζαντινών μνημείων της Άρτας. Πρόσφατα έγινε αναπαλαίωσή τους.

Οι ανασκαφές αποκάλυψαν την ύπαρξη και άλλου παλαιότερου ναΐσκου, του οποίου λείψανα καθώς επίσης και κιβωτιόσχημοι συλημένοι τάφοι βρέθηκαν στη Ν.Δ γωνία του μνημείου.

Το εξωτερικό του ναού.

Ο σημερινός επιβλητικός ναός εντυπωσιάζει με τις αρχιτεκτονικές του καινοτομίες, τον κεραμικό του διάκοσμο, αλλά και τις μεγάλες του διαστάσεις: Μήκος Δ. πλευράς 22,10μ, πλάγιων πλευρών 20,27μ, ύψος (δάπεδο - κεντρικός τρούλλος) 20,28μ, εξωτερική διάμετρος κεντρικού τρούλλου 7,58μ και ύψος τρούλλου 3,50μ. Στην τοιχοδομή διακρίνονται τρεις ζώνες: Η πιο χαμηλή είναι ακανόνιστα κτισμένη και αδιακόσμητη, γιατί μέχρι το 1865 καλυπτόταν από στοά, όπως μαρτυρεί η ύπαρξη 12 παραστάδων στις τρεις πλευρές του ναού για στήριξη της στέγης της. Οι δύο πάνω ζώνες είναι επιμελημένα κτισμένες κατά το ισόδομο πλινθοπερίβλητο σύστημα. Τα δίλοβα παράθυρα με τους κιονίσκους και ο διακοσμητικός κεραμικός πλούτος συνθέτουν ένα μεγαλειώδες κτίσμα που η όλη εξωτερική του όψη, θυμίζει μέγαρα της πρώιμης Ιταλικής Αναγέννησης. Εντυπωσιακότερη είναι η οροφή με τους 5 τρούλλους και τον κιονοστήριχτο ουρανίσκο στο μπροστινό μέρος της στέγης. Οι τρούλλοι είναι εξ ολοκλήρου πλίνθινοι ο δε ουρανίσκος στηριγμένος σε 8 μαρμάρινους διπλούς κιονίσκους φαίνεται σα να αιωρείται.

Τα θέματα και η τεχνοτροπία των ανάγλυφων διακοσμήσεων που υπάρχουν στα κιονόκρανα του ουρανίσκου μαρτυρούν φράγκικη επίδραση.

Απ' την πλούσια και ποικίλη σε σχήματα κεραμοπλαστική διακόσμηση των τοίχων, δεσπόζουσα είναι μια πλατιά αβακωτή ζωφόρος στο ύψος των άνω παραθύρων, που εκτείνεται σ' όλη τη βόρεια πλευρά, σ' ένα τμήμα της δυτικής και εκατέρωθεν της μεσαιας κόγχης του ιερού. Τη ζωφόρο απαρτίζουν τεράγωνα πλακίδια από λευκό λίθο και ψημένο πηλό που συνδέονται διαγώνια. Στην ανατολική πλευρά του ναού υπάρχουν πέντε ανισομεγέθεις ψηλές τρίπλευρες κόγχες με πλουσιότατη κεραμοπλαστική διακόσμηση.

Υπάρχει εκεί πλήθος πλίνθινων κοσμημάτων σε ποικίλα σχέδια (μαϊανδροί, ζωφόροι με ομόλογους ρόμβους, κογχάρια, τυφλές αφίδες κ.ά) των οποίων όμως την ομορφιά μετριάζει η ασύμμετρη τοποθέτησή τους.

Οι μαρμάρινοι κιονίσκοι πολλών παραθύρων καταστράφηκαν κατά τις πολιορκίες της Άρτας (οπότε ο ναός χρησίμευε ως πολεμικό αμυντήριο των Τούρκων) και το 1865 που έγιναν μεγάλες επισκευές στο μνημείο αντικαταστάθηκαν με άλλους λίθινους. Ο ναός είχε αρχικά πέντε εισόδους απ' τις οποίες οι δύο πλευρικές του νάρθηκα τειχίστηκαν αργότερα. Επίσης υπήρχε ξεχωριστό νεότερο κωδωνοστάσιο στη Β.Δ γωνία του περιβολότοιχου, το οποίο κατεδαφίστηκε κατά τις εργασίες αποκατάστασης του μνημείου.

Το εσωτερικό του ναού.

Οι πολλές φθορές συντέλεσαν στο να χάσει ο ναός ένα μεγάλο μέρος απ' την παλιά του εσωτερική λαμπρότητα, διατήρησε ωστόσο το επιβλητικό του μεγαλείο. Αποτελείται από το νάρθηκα, τον κυρίως ναό και 2 παρεκκλήσια εκατέρωθεν του κυρίως ναού, των Ταξιαρχών αριστερά και του Αγίου Ιωάννη του προδρόμου δεξιά ως προς τον επισκέπτη. Ο νάρθηκας καλύπτεται με τέσσερα σταυροθόλια και μια "ασπίδα" στη μέση, επικοινωνεί δε με τα παρεκκλήσια και τον κυρίως ναό με πέντε θύρες, που αρχικά ήταν τοξωτές αλλά αργότερα φράχτηκαν τα τύμπανά τους με πλινθοδομή. Πριν μερικά χρόνια έγινε απόξεση των σοβάδων του νάρθηκα απ' την Αρχαιολογική Υπηρεσία, για να έρθει στο φως η τεχνική της τοιχοποιίας, αλλά και για να αποκτήσει ο εσωτερικός χώρος του μνημείου αισθητική ομοιογένεια. Στο υπέρθυρο της βασιλικής πύλης, προς την πλευρά του νάρθηκα, υπάρχει εντειχισμένη μικρή ενεπίγραφη πλάκα με τη χρονολογία 796, η οποία είναι εντελώς άσχετη με το χρόνο ίδρυσης του μνημείου ή του παλαιότερου ναΐσκου.

Και τα παρεκκλήσια στεγάζονται με σταυροθόλια, το δε βόρειο παρεκκλήσι χωρίζεται απ' το ιερό με τοίχο-εικονοστάσι, που προστέθηκε αργότερα. Τα παρεκκλήσια φέρουν κεραμοπλαστική διακόσμηση στους τοίχους που τα χωρίζουν απ' τον κυρίως ναό, γεγονός, που επιβεβαιώνει την άποψη ότι προϋπήρχε ναός στην ίδια θέση και οι τοίχοι αυτοί αποτελούσαν τις εξωτερικές πλάγιες πλευρές του, ή ότι ο ναός άρχισε να κατασκευάζεται χωρίς τα παρεκκλήσια, αλλά κατά την πορεία της κατασκευής άλλαξαν τα σχέδια για μεγαλύτερη χωρητικότητα και ευστάθεια του κτίσματος. Τη μετασκευή αυτή ή την τροποποίηση των αρχικών σχεδίων απηχεί και η εξής σχετική λαϊκή παράδοση: Ο Πρωτομάστορας που 'φτιαχνε την Παρηγορήτισσα ήταν ένας φημισμένος και γι' αυτό περιζήτητος τεχνίτης. χρειάστηκε όμως να λείψει για πολύ καιρό μακριά, όπου τον κάλεσαν να βάλει τα σχέδια μιας άλλης εκκλησίας, οπότε άφησε στο πόδι του το βοηθό του. Εκείνος, πανέξυπνος καθώς ήταν, άλλαξε τα σχέδια και το κτίσμα έγινε ασύγκριτα

ωραιότερο απ' ό,τι αρχικά είχε σχεδιαστεί. Όταν γύρισε ο Πρωτομάστορας και το είδε, έσκασε από τη ζήλια του. Κάλεσε λοιπόν τον κάλφα του στην άκρη της στέγης για να του δείξει τάχα κάποιο ψεγάδι, και κει, μια σπρωξιά του έχει, τον γκρέμισε. Καθώς όμως έπεφτε ο κάλφας, πιάστηκε από τ'αφεντικό του, τον συμπαρέσυρε και συντρίφτηκαν και οι δυο. Τα κουφάρια τους απολιθώθηκαν και - με αρκετή βέβαια φαντασία - δεν είναι άλλα παρά οι δύο κοκκινωπές πέτρες που σαν καμπούρες κείτονται πίσω στην Ν. Α. γωνία του ναού. η μεγάλη είναι ο Πρωτομάστορας και η μικρή ο κάλφας του.

Πάνω απ' τα παρεκκλήσια και το νάρθηκα υπάρχει συνεχής γυναικωνίτης που καλύπτεται στις γωνίες με τους τέσσερις τρούλλους, ενώ στο υπόλοιπο μέρος με ασπίδες και σταυροθόλια ενισχυμένα με σφενδόνια. Ο γυναικωνίτης επικοινωνεί με τον κυρίως ναό με τρία μεγάλα δίλοβα παράθυρα που παλιά είχαν θωράκια για την ασφάλεια των πιστών, όπως δείχνουν τα ίχνη προσαρμογής τους. Υπάρχει αναντιστοιχία ανάμεσα στις παραστάδες που στηρίζουν την οροφή των παρεκκλησίων και σ' εκείνες που στηρίζουν τη στέγη του γυναικωνίτη (δεν βρίσκονται στον ίδιο κατακόρυφο άξονα) γεγονός που προκάλεσε ανάλογη αναντιστοιχία στα παράθυρα του ισογείου και του πάνω ορόφου στις πλάγιες πλευρές του ναού. Αυτό μαρτυρεί την έλλειψη ολοκληρωμένης κατασκευαστικής προμελέτης.

Ξεχωριστό στοιχείο του εσωτερικού της Παρηγορήτισσας, το οποίο και σήμερα καταπλήσσει τον επισκέπτη, είναι ο πρωτότυπος και τολμηρότατος τρόπος στήριξης του κεντρικού τρούλλου. Θέλοντας δηλαδή ο πρωτομάστορας να αφήσει ανοιχτό το χώρο του καθολικού (για ευρυχωρία, επαρκή φωτισμό και για να γίνεται ορατός ο τρούλλος αμέσως μετά την είσοδο) επινόησε το εξής σχέδιο: Σε κάθε γωνιά του κεντρικού τετράγωνου χώρου τοποθέτησε από ένα ζευγάρι παραστάδων. Πάνω σ' αυτές τις παραστάδες στήριξε οριζόντιους προβόλους (κορμούς κίωνων) μπηγμένους στους πλάγιους τοίχους, που το ελεύθερο άκρο τους προεξέχει προς το εσωτερικό του χώρου. Στις προεξοχές των προβόλων τοποθετήθηκαν ανά δύο κολώνες, που στα κορινθιακά κιονοκρανά τους στηρίχθηκαν ως επιστύλια πάλι κεραίες (πρόβολοι πακτωμένοι στον τοίχο).

Και στις νέες αυτές προβολές τοποθετήθηκε δεύτερος "όροφος" κίωνων που στήριξαν τις καμάρες πάνω στις οποίες κτίστηκε ο τρούλλος. Δηλαδή, αρχίζοντας απ' το δάπεδο είχαμε μια προοδευτική σμίκρυνση των διαστάσεων του ανοιχτού χώρου, που πήρε έτσι ένα πυραμιδοειδές σχήμα με σχεδόν αιωρούμενους τους κίονες για να καταλήξει σε ένα ραδινό τρούλλο.

Πρόκειται για μοναδική καινοτομία στην εκκλησιαστική αρχιτεκτονική, με την οποία επιτεύχθηκε άριστη διάρθρωση και διακόσμηση του πύργου του κυρίως ναού, που αλλιώς θα

φαινόταν γυμνός και μονότονος. Ως προς το ρυθμό, έχουμε αρμονικό συνδυασμό δύο συστημάτων. Δηλαδή ξεκινώντας από μια οκταγωνική - λόγω παραστάδων- βάση, στο πάνω μέρος παίρνει τη μορφή σταυροειδούς εγγεγραμμένου με τρούλλο. Η ανομοιομορφία των κοινοκράνων δείχνει ότι οι κολώνες πάρθηκαν από διάφορα κτίρια της αρχαίας Αμβρακίας ή της Νικόπολης.

Όλοι σχεδόν οι πρόβολοι κάτω απ' την πίεση του βάρους που εβάσταζαν ραγίστηκαν, δύο δε (ΟΙ ΒΑ και ΝΑ) έσπασαν και κατέπεσαν συμπαρασέρνοντας και κίονες του πρώτου ορόφου, πράγμα που εύκολα διαπιστώνει κανείς σήμερα με απλή παρατήρηση. Για να προληφθεί η κατάπτωση και άλλων κιώνων, ενισχύθηκαν από πολύ παλιά οι πρόβολοι με την προσθήκη πάχους στις παραστάδες του ισογείου, οι οποίες αρχικά εξείχαν απ' τον τοίχο μόνο 50 εκατοστά. Κατά τον Κ. Καιροφύλλα, ο κατακτητής της Άρτας Φαΐκ ή Φαήτ πασάς μαζί με τα άλλα μάρμαρα και γλυπτά που αφαίρεσε απ' τα μνημεία της Άρτας - και ιδιαίτερα απ' την Παρηγορήτισσα- για να στολίσει το τζαμί του στο Ιμαρέτ, έβαλε τους ανθρώπους του να αποσπάσουν και τις κολώνες του ΝΔ συστήματος στήριξης. Όμως γι' αυτή τους την ασέβεια τιμωρήθηκαν, διότι καθώς προσπαθούσαν να τις αποσπάσουν, έσπασαν οι πρόβολοι και γκρεμίστηκε η μια απ' τις 2 κολώνες καταπλακώνοντάς τους, οπότε ο πασάς δεν τόλμησε να επαναλάβει την ιεροσυλία του. Έκτοτε παραμένει το ΝΔ σύστημα με μια κολώνα για να θυμίζει τον τούρκικο βανδαλισμό. Ωστόσο η Παρηγορήτισσα ουδέποτε μετατράπηκε σε τζαμί.

Γλυπτός και γραπτός διάκοσμος

Εκτός απ' τα κορινθιακά κιονόκρανα, γλυπτή διακόσμηση έχουμε και στο εσωράχιο της αψίδας της βόρειας και δυτικής καμάρας στη βάση του τρούλλου. Πρόκειται για τα "αψιδώματα", τα μαρμάρινα δηλαδή διακοσμητικά τόξα των καμαρών, τα οποία στηρίζονται σε κιονίσκους και απαρτίζονται από θολίτες με ανάγλυφες ολόσωμες παραστάσεις σε περιφερειακή διάταξη, πράγμα που θυμίζει τη διακόσμηση πυλώνων γοθικών κυρίως, αλλά και ρωμανικών ναών. Κάθε θολίτης φέρει μία μόνο ανάγλυφη μορφή, πλάι τους δε - στο περιθώριο- υπάρχει χαραγμένη επιγραφή με το όνομα καθενός απ' τα εικονιζόμενα πρόσωπα. Το βόρειο αψιδώμα έχει στο κέντρο του (σε λοβό που προεξέχει) ως κύριο θέμα τη Γέννηση του Χριστού εκατέρωθεν δε στέκουν ολόσωμες μορφές αγίων, μάγων, ποιμένων, ευαγγελιστών και προφητών. Στο δυτικό αψιδώμα δεσπόζουσα παράσταση στη μέση του τόξου είναι ο Αμνός του Θεού ο Αίρων την αμαρτίαν του κόσμου (συμβολική παράσταση του Χριστού ως πρόβατου που σηκώνει σταυρό) και εκατέρωθεν τα ζώα -σύμβολα των ευαγγελιστών καθώς και προφήτες.

Τα θέματα των τόξων πάρθηκαν απ' τη Δύση, η δε εκτέλεσή τους έγινε πιθανότατα από

ξένους -Ιταλούς- τεχνίτες που προσκλήθηκαν γι' αυτό το σκοπό απ' τους δεσπότες της Ηπείρου. Καθαρά γοτθική γλυπτή διακόσμηση υπάρχει και στα μικρά διακοσμητικά τόξα που στηρίζονται σε κιονίσκους και γεφυρώνουν το μεταξύ δύο καμαρών γωνιαίο διάστημα, πάλι στη βάση του τρούλλου. Σ' αυτά, το οξυκόρυφο εξωτερικό τοξύλλιο περιβάλλει ένα τρίφυλλο, στις άκρες του δε φέρει ανάγλυφες παραστάσεις ζώων που στέκουν στα πίσω πόδια τους, ενώ απ' το στόμα τους βγαίνουν κυματιστοί βλαστοί με σταφύλια και κλιματόφυλλα που περιτρέχουν όλο το τοξύλλιο. Με κριτήριο την τεχνοτροπία τους, και τα τοξύλλια πρέπει να είναι έργα των ίδιων τεχνιτών που έφτιαξαν τα αφιδώματα, καθώς και τη διακόσμηση των κιόνων στον ουρανίσκο της στέγης.

Η πολύχρωμη ορθομαρμάρωση των τοίχων του κυρίως ναού καθώς και το μαρμάρινο δάπεδό του, καταστράφηκαν την εποχή που οι Τούρκοι μετέτρεψαν το ναό σε στάβλο. Τότε ίσως καταστράφηκε και το αρχικό μαρμάρινο τέμπλο, του οποίου κομμάτια σώθηκαν και υπάρχουν στο μουσείο. (Πολλά μάρμαρα και γλυπτά πήρε ο Φαϊκ πασάς, για να στολίσει το τζαμί του στο Ιμαρέτ).

Στον κεντρικό τρούλλο, στα λοφία και σε ένα τμήμα της ανατολικής καμάρας στη βάση του τρούλλου, σώζονται λείψανα καθαρά βυζαντινής ψηφιδωτής διακόσμησης εξαιρετικής τέχνης, αλλά με πάρα πολλές φθορές. Στον τρούλλο δεσπόζει η γαλήνια μορφή του Παντοκράτορα, του οποίου οι πολύ μεγάλες διαστάσεις, λόγω του ύψους (20,28 μ.) δημιουργούν οφθαλμαπάτες και φαίνονται ως φυσιολογικές. (Ενδεικτικά σημειώνονται μερικές απ' τις διαστάσεις αυτές: Διάμετρος φωτοστέφανου Χριστού 3,23μ, πλάτος κεφαλής Χριστού 2,22μ, μήκος παλάμης 1,45μ, διάμετρος ματιού 0,80μ, διαστάσεις Ευαγγελίου 1,55 X 1,35μ, εσωτερική διάμετρος τρούλλου 5,80μ, και ύψος παραθύρων τρούλλου 1,85 μέτρα). Λίγο πιο κάτω, στο τύμπανο, στέκουν οι ραδινές μορφές ολόσωμων προφητών και στα λοφία διακρίνονται μισοκατεστραμμένες οι μορφές των Ευαγγελιστών.

Για την κατασκευή των ψηφιδωτών χρησιμοποιήθηκαν ψηφίδες από πέτρα και μάρμαρο σε ποικίλα χρώματα, αλλά και τεχνητές ψηφίδες από ψημένο πηλό, υελόμαζα ανακατεμένη με χρώματα καθώς και ψηφίδες επενδυμένες με λεπτότατα φύλλα χρυσού ή αργύρου. Κατά τον Ορλάνδο τα ψηφιδωτά έγιναν συγχρόνως με την κατασκευή του ναού (γύρω στο 1290) είναι δε έργο βυζαντινών καλλιτεχνών που ήρθαν ειδικά γι' αυτό απ' την Κωνσταντινούπολη ή τη Θεσσαλονίκη.

Γραπτή διακόσμηση συναντούμε σε τρία στρώματα. Οι παλαιότερες σχετικά καλά σωσμένες τοιχογραφίες βρίσκονται στην κόγχη του Ιερού και -σύμφωνα με επιγραφή- έγιναν το 1558 απ' το μοναχό Ανανία. Στον κυρίως ναό έγιναν -μετά την καταστροφή της ορθομαρμάρωσης- δύο στρώματα τοιχογραφιών, απ' τα οποία το νεότερο κάλυψε πλήρως

το αρχικό στρώμα. Οι τοιχογραφίες του δεύτερου στρώματος χρονολογούνται στο τέλος του 17ου αιώνα από άποψη δε τεχνοτροπίας ο ζωγράφος τους ακολούθησε την Κρητική παράδοση (φωτεινά χρώματα, αρκετή ακρίβεια στο σχέδιο και απόδοση της πλαστικότητας των μορφών). Στο μεταγενέστερο κτιστό τέμπλο βρίσκουμε τρία στρώματα τοιχογραφιών απ' τα οποία, τα δύο πρώτα είναι αναγνωρίσιμα στην εικόνα του Αγίου Αθανασίου, στο δεξιό άκρο του τέμπλου. του τρίτου στρώματος (18ος αιώνας) έργο είναι η εικόνα του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, ενώ ολόκληρη η ζωφόρος στο πάνω μέρος του τέμπλου είναι του δευτέρου στρώματος. Γραπτός διάκοσμος υπάρχει και στο νάρθηκα αλλά ο λαϊκός του χαρακτήρας προδίδει μέτριας ποιότητας τεχνίτη του 18ου αιώνα. Λείψανα τοιχογραφιών σώζονται επίσης και στα δύο παρεκκλήσια,

Στο τέμπλο υπάρχουν και τρεις φορητές εικόνες του 18ου αιώνα, απ' τις οποίες σημαντικότερη είναι η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας της Παρηγορήτισσας (δεξιοκρατούσας), της οποίας ο χρόνος κατασκευής μας είναι άγνωστος, γνωρίζουμε όμως από επιγραφή ότι ανακαινίσθηκε (επιζωγραφήθηκε) το 1792. Γενικά μπορούμε να πούμε ότι ο εσωτερικός γραπτός διάκοσμος της Παρηγορήτισσας -όπως σώζεται σήμερα- δεν είναι αντάξιος του επιβλητικού μεγαλείου του όλου μνημείου.

Κτητορική επιγραφή.

Στο μαρμάρινο τοξωτό υπέρθυρο της Βασιλικής Πύλης (απ' την πλευρά του κυρίως ναού) υπάρχει, ως συνήθως, η κτητορική επιγραφή γραμμένη σε 11 θολίτες (σφηνοειδή κομμάτια του τόξου) απ' τους οποίους οι 7 είναι οι αρχικοί, ενώ οι υπόλοιποι συμπληρώθηκαν αργότερα με τρόπο μάλιστα αυθαίρετο. Κατά τον Ορλάνδο η επιγραφή διαβάζεται:

"Κομνηνοδούκας δεσπότης Νι[κηφ]όρος, Άννα βασιλ[ισσ]α Κομνην[οδούκαινα]16

Κομνηνόβλαστος δ[εσπότης Θ]ωμάς μέγας, Κομνην[ών κ]λάδος α[γγελωνύμων]"

Είναι το "πιστοποιητικό" ίδρυσης του μνημείου. ενός μνημείου που δεν το σεβάστηκαν οι βάρβαροι, το σεβάστηκε όμως ο χρόνος και στέκει εκεί στα ριζά του λόφου της Περάνθης αιώνες τώρα, σφραγίδα της εποχής του, κρίκος του χθες με το σήμερα, αγλάνισμα και δόξα των Κομνηνοδουκάδων δεσποτών, κορώνα και καμάρι της σημερινής Άρτας.

(Κείμενα και εικόνες από το βιβλίο του Κων/νου Θ. Γιαννέλου «Τα Βυζαντινά Μνημεία της Άρτας»)